

лише фіксує відкритість людині її власного буття. Це дає підстави С. К`еркегору використовувати термін „екзистенція” для позначення неузасадженості людського існування, можливості його виходу за будь-які межі. Л. Шестова дотримується аналогічної думки, переживаючи існування як свободу індивідуального існування всього і вся – від каменя до Бога – як чудо, як творчу містерію і необмежену можливість. Іншими словами, життя постає для Л. Шестова в якості непередбачуваності, творчості та свободи.

Леся Проданик

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕЗОТЕРИЗМ У ФІЛОСОФІЇ МИКОЛИ БЕРДЯЄВА

Російського філософа М.Бердяєва відносять до філософів-екзистенціалістів, але й досі остаточно не визначено специфіку його творчої діяльності. Творчий стиль філософа критикували його сучасники, зарубіжні філософи, називали його філософом-бунтівником. Окремі дослідники вважали, що М.Бердяєв перетворювався з філософа на пророка, інші вказували на його містицизм, а російський філософ В.Розін запропонував охарактеризувати мислителя як езотерика [див.: 5, с.68]. Більшість істориків філософії вважають, що це найкраще визначення специфіки творчої діяльності М.Бердяєва: “поняття езотеричного світу включає в себе й містику як форму внутрішнього самоздійснення, і пророкування як форму внутрішнього прояву” [6, с.49].

Зауважимо, що сьогодні езотеризм дещо змінився, він – звернений до всіх. Новітній езотерик прагне пропагувати своє вчення. У реформованому езотеризмі форма вираження і трансляція невід’ємна від змісту і є способом його реалізації. Цю форму, використану М.Бердяєвим, називають “пневмотерапією” [6, с.50]. На відміну від З.Фройда, він пропонує лікувати людину від трагізму її існування шляхом переведення інформації зі свідомості в дух з подальшою її корекцією.

Однією з рис езотеризму є сприймання реального світу як несправжнього і впевненість, що в ньому неможлива істинна реалізація людини. Тому езотерик шукає іншої сфери людського самовираження, що приводить його до втечі від дійсності у свою суб’єктивність. Та кожен езотерик здійснює це по-своєму, що й формує специфіку його творчості.

Таку сферу людського самовираження шукав і М.Бердяєв, вважаючи, що нею може стати сфера смислу. Для мислителя сферою смислу постає діяльність людського духу, зверненого до світу суб’єктів, який у формах свого прояву задається світом смислів. Цим філософ применшує творчу роль Бога, надаючи більшого значення творчій ролі людини, яка здатна творити онтологічні смисли: “Пізнання передбачає не ідеальне, позалюдське буття і повну пасивність людини, яка впускає в себе предмет пізнання, світ сутностей..., а духовну людину і її творчу активність” [2, с.26].

Отже, у М.Бердяєва пошук світів смислу має онтологічний характер, тоді як у Гусерля – гносеологічний. Концепція М.Бердяєва відмінна також і від поглядів Ж.-П.Сартра, який аналізує постійну напруженість між людською реальністю і світом, завдяки чому встановлюється онтологічна значимість людського буття. Однак, онтологічна роль людського буття в нього (як роль буття смислу) не креативна стосовно світу. Смисл же у М.Бердяєва – це певна реальність, яку людина повинна привнести у світ.

Вся реальність у М.Бердяєва має духовну природу. Дух – організована енергія, використовуючи яку, людина має змогу вносити зміни у світ. Але для цього людина має перелаштувати свою свідомість з відображення дійсності на відображення образів ідеального буття. Такий процес притаманний для езотеричної творчості. Він передбачає особливу психотехніку, яку дуже важко описати, оскільки вона має нераціональний характер. А подекуди і творець не бажає її відкривати, як і сам М.Бердяєв: “Я не хочу оголювати свою душу, не хочу викидати назовні сировину своєї душі” [4, с.7]. Саме ця психотехніка є потаємним сховищем, що є його світом особистих смислів: “Страждання, радість, трагічний конфлікт – джерела мого пізнання. Я тільки так пізнавав, не інтелектуально” [1, с.152]. Психотехніка М.Бердяєва виникла з його життєвих переживань, які є надзвичайно особистими, тому замість розповідей про них пропонує читачеві опис переживань процесу свого творчого акту.

Найбільш яскраво переживання входження в езотеричний світ М.Бердяєв описує у своїх записниках: “Творча робота в мені пасивна, відсутні зусилля. Мені здається, що з глибини душі в мені піднімаються хвилі, все вище і вище, все світліші й світліші. З цих хвиль народжуються думки” [1, с.155]. Так описав філософ власну здатність досягати у процесі творчої діяльності стану екстазу, під час якого все бачиться зсередини. Цей стан він називав інтуїтивним проникненням в особливу сферу, або містикією. В.Розін цю сферу називає езотеричним світом. Щоправда, ця сфера для М.Бердяєва не була гарантією справжньої смислотворчості. Нею стали цінності християнства: “містика, з одного боку, є стихією, таємничією сферою, з іншого – методом і особливим шляхом, але ніколи містика не є метою і джерелом світла. Містика сама собою не орієнтує людину в бутті, вона не є світлом і спасінням. Релігія є світлом і спасінням... містика повинна іманентно містити в собі релігійне світло...” [3, с.232]. Ото ж, не містичний екстаз стихійно формує езотеричний світ творця, а – сам творець.

Такою є специфіка формулювання справжніх смислів, які, на думку М.Бердяєва, здатна формулювати не наука, не теологія, а тільки філософія. Вона спроможна знайти вихід із трагізму буття. Заняття філософією допомогли й самому М.Бердяєву позбавитися від усвідомлення свого трагічного існування у світі. Створюючи нові смисли, особливий світ, філософ відкривав для себе шлях до істинного існування. Це стан, який переживає езотерик, у процесі творчості власного (езотеричного) світу. Тож М.Бердяєв опиняється в ситуації перебування у двох світах: реальному і світі творчості. Більшість східних езотеричних доктрин розв’язують цю проблему на користь світу вигаданого, Бердяєв же розробляє концепцію співіснування двох світів. Мислитель

доводить, що людина існує неістинно. Причина цього – у неправильній настанові людини на сприйняття оточуючого світу і свого місця в ньому. Це відбувається тому, що негативна природа людського духу створює такі ж форми існування світу. Людська свідомість виникає як спосіб орієнтації в цьому спотвореному світі. Тому всі досягнення людської свідомості несправжні, тому з їхньою допомогою людина не може досягти самореалізації. Отже, філософію потрібно починати зі зміни свідомості шляхом критики сформованих ідей: “Головне завдання “терапевта духу” – розчинити ідею, виділити її духовний зміст і реформувати. При цьому духовним в ідеї є ...не її смисловий конструкт, а енергія пошуку смислу. Осягнути цю енергію смислотворчості, правильно її спрямувати у власному духовному досвіді і передати своє бачення читачеві – головна задача пнемотерапевта” [6, с.59].

Ідейний простір свого пошуку М.Бердяєв конструював у біполярній перспективі. Кожній реальності протиставляв протилежну. При цьому обов’язково одна з них мала позитивний характер (Бог), інша – негативний (Бездня). Потім відбувався процес пошуку автентичності. Смысл народжувався як щось третє. Бувало, що у позитивній реальності творець помічав негативні риси й згодом вона набувала негативного значення. Також під час встановлення справжності смислів реальності, філософ настільки змінював їх, що вони набували протилежного значення. За це М.Бердяєва критикували його сучасники. Але він не відмовлявся від своїх переконань, вважаючи їх істинними. У цьому також проявляється особливість езотеризму – вірити у непорушність своїх цінностей, їх істинність і здатність реалізуватись у житті інших.

М.Бердяєв будував свої доведення через пошук середнього між двома полюсами. Налаштовував, спрямовував свідомість і нічого не залишав у закінченому вигляді. У цьому й добачав головне призначення пнемотерапії, “яка покликана налаштувати свідомість на сприйняття енергії, що перебуває у своїй справжній формі – у плинному й незавершеному вигляді” [6, с.62]. Отже, пнемотерапія М.Бердяєва є його способом самореалізації як езотерика й демонстрації свого езотеричного світу.

1. *Бердяев Н.А.* Из записных книжек (Бердяев о себе) //РЖ Общественные науки в СССР, 1990. Серия 3. № 5; 2. *Бердяев Н.А.* О назначении человека. М.: Республика, 1993.; 3. *Бердяев Н.А.* Письмо Вяч. И.Иванову //Новый мир, 1990. № 1; 4. *Бердяев Н.А.* Самопознание (опит философской автобиографии). – М.: Международные отношения, 1990; 5. *Розин В.* Эзотерический мир //Общественные науки и современность, 1992. № 4. С. 68-69 ; 6. *Титаренко С.А.* Н.Бердяев. – М.:ИКЦ “МарТ”; Ростов н/Д: издательский центр “МарТ”, 2005. – 128 с.